
KRATKA LJESTVICA RELIGIOZNOSTI: VALIDACIJA NA UZORKU ADOLESCENATA

Petar BEZINOVIĆ, Ankica MARINOVIĆ BOBINAC,
Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV
Institut za društvena istraživanja, Zagreb

UDK: 159.9:2>-053.6(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 21. 12. 2004.

Iako su sociološka istraživanja religioznosti i nereligioznosti u Hrvatskoj brojna i provode se od kraja 60-ih godina 20. stoljeća, u našim je uvjetima religioznost kao psihološki fenomen relativno slabo istražena te o njezinim razvojnim aspektima na razini pojedinca, kao i o povezanosti s drugim osobinama ličnosti i s ponašanjem pojedinca, u našoj istraživačkoj praksi nema mnogo podataka. Zamjetno je i to da su u istraživanjima koja se kod nas provode psihometrijske karakteristike upotrijebljenih instrumenata uglavnom nepoznate, pa se autori mahom oslanjaju na očiglednu valjanost primijenjenih postupaka. U ovom radu prikazan je postupak razvoja Kratke ljestvice religioznosti (KLR). Ljestvica se sastoji od pet tvrdnji, kojima se ispituju ponešto različiti aspekti religioznih kognicija. Validacija ljestvice provedena je na uzorku od 3678 adolescenata u dobi od 15 do 19 godina, učenika svih srednjih škola u Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Unutrašnja konzistencija ljestvice iznosi .88. Valjanost je provjerena usporedbom s postojećim postupcima te utvrđivanjem diskriminativnosti ljestvice na specifičnim poduzorcima. Po svojim obilježjima, ova se ljestvica može rabiti kao pouzdan i valjan indikator religioznosti na hrvatskom govornom području.

Petar Bezinović, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu,
Trg kralja Tomislava 21/1, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: petar@idi.hr

UVOD

Promjena političkih okolnosti, i s tim u svezi promijenjen položaj religije i Crkve u društvu, zamjetno su utjecali na religijsku situaciju u Hrvatskoj. Povijesno prisutna, i prije promje-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

na široko rasprostranjena tradicionalna crkvena religioznost u Hrvatskoj, u novim se okolnostima još povećala. Uvođenjem konfesionalnoga vjeronauka u škole (institucionalnim podupiranjem religiozne orijentacije usmjerenim upravo na mlade), religija je dobila istaknutije značenje i u životu djece i adolescenata.

Iako dob sama po sebi nije izrazito važan činilac vezanosti za religiju i Crkvu te povezanost dobi i odnosa prema religiji treba promatrati u sklopu drugih pokazatelja, od kojih su najvažniji obiteljska atmosfera, odnosno socijalizacija, i pripadnost raznim društvenim grupama, ipak razlike između pojedinih dobnih grupa i odnosa prema religiji postoje. U istraživanjima u društvima vladajuće (stabilne) religijske tradicije utvrđeno je da se ta vezanost mijenja tijekom života pojedinca. U najmlađoj je dobi jača, slabi u dobi životne zrelosti i ponovno jača u starosti (Bahtijarević i Vrcan, 1975.). Dva istraživanja mladeži, koja je u Hrvatskoj proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu,¹ pokazala su da postoje razlike i unutar pojedinih dobnih grupacija. Kod mladih u Hrvatskoj utvrđeno je 1985. godine da su u istraživanoj populaciji od 15 do 27 godina najreligiozniji bili najmlađi ispitanici te da se religioznost smanjivala kako je rasla dob ispitanika (Marinović, 1988.; Vrcan, 1986.). To je pokazalo i istraživanje iz 1999. godine, kada je u mladoj populaciji Hrvatske u dobi od 15 do 29 godina najreligioznija bila grupa od 15 do 19 godina (Marinović Jerolimov, 2002.).

Izrazit porast religioznosti utvrđen je istraživanjima provedenima u 1990-im godinama u Hrvatskoj i u odrasloj populaciji i među mladima (Črpić i Kušar, 1998.; Črpić i Valković, 2000.; Goja, 2000.; Mandarić, 2000.; Marinović Jerolimov, 1999., 2000., 2002.; Zrinščak, Črpić i Kušar, 2000.; Vrcan, 1990.). Prema rezultatima komparativne analize navedenih istraživanja mladih 1985. i 1999. godine, porast religioznosti zabilježen je u svim istraživanim dimenzijama: konfesionalnoj i religijskoj identifikaciji, religijskim vjerovanjima i religijskoj praksi. Koja su obilježja religioznosti utvrđena? Kao i kod odrasle populacije, dominiraju tradicionalni oblici, dok je aktualna religioznost manje razvijena. U osjetnom su opsegu religijski socijalizirani i u obitelji i kroz vjeronauk, pa su tako spremni odgajati (ili već odgajaju) i svoju djecu, motivirani najviše potrebom održanja vjere, ali i pozitivnim odgojnim utjecajem koji prepoznaju u religiji. Međutim, na razini vrijednosti (kao što usporedno prihvaćaju i crkvena i izvancrkvena vjerovanja), mladima nije nespojivo deklarirati se religioznima, a imati stavove suprotne stavovima svoje religije i Crkve, osobito na području seksualnosti i morala. Sekularne ideje i vrijednosti usvajaju se i egzistiraju uz religijske vrijednosti, što upućuje na svojevrsan vrijednosni relativizam, odnosno istodobnu zastu-

pljenost vrijednosnih orijentacija koje na teorijskoj razini mogu biti sasvim suprotne itd. (Marinović Jerolimov, 2002.).²

Kao dio vrijednosnoga sustava i kao način kognitivne interpretacije stvarnosti, religioznost je povezana s razvojem ličnosti, socijalnom prilagodbom, stilom i kvalitetom života vjernika, stoga se kao psihosocijalni fenomen mora istraživati da bismo ga što bolje razumjeli i objasnili.

Iako su sociološka istraživanja religioznosti i nereligioznosti u Hrvatskoj brojna i provode se od kraja 60-ih godina 20. stoljeća, u našim je uvjetima religioznost kao psihološki fenomen relativno slabo istražena,³ i o njezinim razvojnim aspektima na razini pojedinca, kao i o povezanosti s drugim osobinama ličnosti i s ponašanjem pojedinca u našoj istraživačkoj praksi, nema mnogo podataka. Zamjetno je i to da su u istraživanjima koja se kod nas provode psihometrijske karakteristike upotrijebljenih instrumenata uglavnom nepoznate, pa se autori mahom oslanjaju na očiglednu valjanost primijenjenih postupaka.⁴ Načelno, međutim, zastupamo stav da su upotrebom neprovjerenih instrumenata interpretacije rezultata teže, a zaključci mogu biti upitni.

Na engleskom je govornom području, na primjer, razvijen impresivan instrumentarij za mjerenje različitih dimenzija religioznosti. Tako Hill i Hood (1999.) opisuju 126 publiciranih psihologijskih instrumenata za mjerenje religioznosti. Uglavnom je riječ o mjerama samoprocjene tipa papir-olovka, koje mjere oblike manifestiranja religioznosti i religijske prakse. Ispituju vjeru u Boga, prakticiranje vjere, stavove prema religiji, religijsku orijentaciju, razvoj religioznosti, odanost vjeri, religijska iskustva, spiritualnost i misticizam. Tu se mogu naći i ljestvice koje mjere fundamentalizam, opraštanje i oprost, shvaćanje smrti i života nakon smrti. Dakle, razvijen je niz instrumenata koji omogućuju cjelovitije istraživanje ovoga kompleksnog višedimenzionalnog fenomena. Analiza radova o razvoju višedimenzionalnoga pristupa istraživanju religioznosti upozorila je (između ostaloga) i na dvije važne činjenice: 1) istraživači religije sve se više slažu sa zaključkom da je fenomen tako kompleksan i promjenjiv da zahtijeva ne samo analizu više aspekata i dimenzija nego i više teorijskih pristupa, tako da način na koji će se "mjeriti" ovisi o teorijskim okvirima kojima se barata i pitanjima na koje se traže odgovori, i 2) danas se više ne propituje jednodimenzionalan pristup nasuprot višedimenzionalnom pristupu, nego uvjeti u kojima je određen analitički pristup prikladan (Marinović Jerolimov, 1995.).

Da bi se pojava religioznosti kod nas mogla kvalitetnije istraživati, nužno je razvijati instrumentarij sa zadovoljavajućim psihometrijskim obilježjima. Stoga je i cilj ovoga rada prikazati kratku ljestvicu za mjerenje religioznosti adolescenata koja može poslužiti istraživanjima na hrvatskom govornom području.

METODA

Ispitanici

Podaci za ovo ispitivanje prikupljeni su na ukupnom uzorku od 3678 učenika svih srednjih škola u Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. U svakoj je školi ispitan slučajni proporcionalni uzorak od 20% učenika, određen prema ukupnom broju učenika u prvim, drugim, trećim i četvrtim razredima svake škole.

Uzorci su za svaku školu izabrani primjenom programa *Research Randomizer*, koji, na temelju podataka o ukupnom broju potencijalnih ispitanika i predloženoj veličini uzorka, producira slučajne brojeve ispitanika. Na temelju ovih slučajnih brojeva, iz školskih su imenika po rednim brojevima upisa određeni ispitanici koji su pristupili ispunjavanju upitnika. Na taj je način obuhvaćen reprezentativan broj učenika s obzirom na vrstu škole i s obzirom na razrednu zastupljenost (a time i na dob). U uzorku je bilo 45,6% mladića i 54,4% djevojaka.

Instrumenti

Kratka ljestvica religioznosti

Analizirane su biografsko/demografske varijable i varijable koje mjere religijsku orijentaciju ispitanika. To su sljedeće varijable (tvrdnje): "Vjerujem u Boga", "Imam osjećaj da me Bog čuva", "Bojim se Božje kazne", "Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme" i "Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu". Ove bi tvrdnje potencijalno trebale činiti zbirnu, kratku ljestvicu religioznosti. Procjene učestalosti javljanja ovih kognicija ispitanici su vršili na Likertovoj mjerne skali od pet stupnjeva: 1 – nikad, 2 – rijetko, 3 – ponekad, 4 – često, 5 – vrlo često. Iz praktičnih razloga upotrijebljena je jednaka mjerna ljestvica od pet stupnjeva za sve ispitivane čestice. Ljestvica je formulirana tako da ispitanici procjenjuju učestalost vlastita religioznog doživljavanja ili religioznih kognicija. Iako je za procjenu intenziteta vjerovanja na tvrdnji "Vjerujem u Boga" uobičajeno očekivati odgovore na dihotomnoj kategorijalnoj skali (da-ne), zatim "vjerujem, sumnjam, ne vjerujem" ili pak intenzitetnoj skali u rasponu od "potpuno netočno" do "potpuno točno", mogu se naći i drugačiji formati slaganja s navedenom tvrdnjom. Tako u europskom istraživanju *Aufbruch* (Aračić, Črpić, Nikodem, 2003.), na pitanje o stavu prema Bogu, nalazimo i na jedan od ponuđenih odgovora "ponekad vjerujem u Boga, a ponekad ne", dok su ponuđeni odgovori za tvrdnju "Da bi se bilo kršćaninom, mora se (između ostalih navedenih tvrdnji) vjerovati u Boga" bili "obavezno – djelomično – uopće ne – ne znam". Valja, međutim, istaknuti da naši ispitanici nisu iskazivali nikakve poteškoće pri procjenjivanju u upotrijebljenom formatu učestalosti kognicija vjerovanja.⁵

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJEŠTICA...

Primijenjene su i dvije varijable koje se kod nas često rabe za mjerenje religioznosti i njezina prakticiranja (Bahtijarević, 1969., 1975., 1985., 1988., 1991.; Bahtijarević i Vrcan, 1975.; Boneta, 2000.; Cifrić, 2000.; Črpić i Kušar, 1998.; Črpić i Rimac, 1998.; Dugandžija, 1983., 1989.; Goja, 2000.; Jilek, 2000.; Labus, 2000.; Leutar, 2001.; Marinović Bobinac, 2000., 2000.a, 2000.b, 2004.; Marinović, 1988.; Marinović Jerolimov, 1999., 2000., 2001.; Plačko, 1979., 1985., 1989.). Prva se odnosi na skalu religijske samoidentifikacije, dakle samoprocjenu odnosa prema religiji, pri čemu ispitanik sebe svrstava u jednu od ponuđenih kategorija. Druga se mjera odnosi na religijsku praksu, odnosno učestalost odlaženja u crkvu.

Religijska samoidentifikacija

U istraživanjima koja Institut za društvena istraživanja u Zagrebu provodi od kraja 60-ih godina 20. stoljeća, za ispitivanje religijske samoidentifikacije rabile su se dvije skale samoprocjene, od kojih je ovdje primijenjena tzv. *proširena skala religioznosti*⁶ sa sljedećim ponuđenim kategorijama: 1. Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči; 2. Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči; 3. Dosta razmišljam o tome, ali nisam načistu vjerujem li ili ne; 4. Prema religiji sam ravnodušan; 5. Nisam religiozan, iako nemam ništa protiv religije; 6. Nisam religiozan i protivnik sam religije.

S obzirom na to da je gotovo od samih početaka istraživanja religijskoga fenomena u nas uočena nedostatnost uporabe religijske identifikacijske dihotomije religiozni – ateisti, shvaćanje odnosa prema religiji kao kontinuuma koji ima više prijelaznih stupnjeva rezultiralo je uporabom ove skale od 6 stupnjeva, koju su, u prvom istraživanju religioznosti u zagrebačkoj regiji 1968. godine, iz komparativnih razloga B. Bošnjak i Š. Bahtijarević preuzeli od Centra za proučavanje religije pri "Visoki šoli za sociologiju, politične vede in novinarstvo" u Ljubljani. Ona je omogućila razlikovanje i unutar religioznih i unutar nereligioznih ispitanika, kao i onih koji se nalaze između ova dva tipa odnosa prema religiji (nesigurnih i indiferentnih). Skala podrazumijeva mogućnost da svaki stupanj sadrži obilježja nekoga drugog stupnja, čak i suprotnoga predznaka – kada se miješaju neke komponente religioznosti s nekim komponentama nereligioznosti (Bahtijarević, 1969.).

Religijska praksa – odlasci u crkvu

Druga, u našim istraživanjima česta, mjera odnosi se na religijsku praksu, odnosno učestalost odlaženja u crkvu. Ispitanik sebe svrstava u jednu od sljedećih kategorija: 1. Ne idem u crkvu; 2. Idem samo prigodno (vjenčanje, krštenje, sprovod, misa zadušnica); 3. Idem samo o većim blagdanima; 4. Idem jednom do dvaput na mjesec; 5. Idem jednom na tjedan; 6. Idem više puta na tjedan.

Postupak

Istraživanje je provedeno u školama u manjim skupinama učenika. Upitnik se primjenjivao grupno. Ispitivanje je bilo anonimno. Ispitivači su bili dobro pripremljeni studenti i absolventi psihologije. Pokazuje se da je zbog generacijske bliskosti između ispitivača i ispitanika ostvarena motivirajuća komunikacija, koja je pomogla da prikupljeni podaci budu valjani i pouzdani.

REZULTATI

Odabir tvrdnji

Tvrdnje koje su uvrštene u ljestvicu odabrane su zbog toga što se vrlo često rabe u svakodnevnom jeziku, semantički su jasne, jednoznačne i lako razumljive. U odabiranju tvrdnji pošlo se od multidimenzionalnoga pristupa (Glock, 1962.; Glock i Stark, 1969.; Hay, 1979.; Whutnow, 1979.), koji se vrlo često rabi u istraživanjima religije i religioznosti. Multidimenzionalne skale religioznosti mjere razne aspekte religioznosti osobe: vjerovanje, iskustvo, praksu, znanje i utjecaj religioznosti na svakodnevni život te upućuju na kognitivnu, emocionalnu, moralnu i socijalnu kompleksnost religioznosti. Postojeće skale referiraju se i na Glock-Starkov multidimenzionalni pristup religiji i religioznosti i na brojne rasprave o tom pristupu (Marinović Jerolimov, 1995.).

Tvrdnja "Vjerujem u Boga" eksplicitan je iskaz i glavna oznaka religijskog opredjeljenja i religioznog stava, pa je temeljna odrednica dimenzije vjerovanja. U empirijskim je istraživanjima (inozemnim i domaćim) upotrijebljena kao osnovni indikator religioznosti unutar te dimenzije. Naime, u velikom broju istraživanja dimenzija religioznosti utvrđena je centralnost vjerovanja na interdimenzionalnoj razini. Također je u tom smislu izdvojeno i vjerovanje u Boga kao centralna kategorija. U prilog toj tvrdnji idu i rezultati za Hrvatsku iz istraživanja *European Value Study* iz 1999. godine: metodom modeliranja strukturalnim jednadžbama izdvojen je koherentan model vjerovanja, koji kao faktor vjerovanja uvjetuje sve varijable, a pri tome se vjerovanje u Boga izdvojilo i kao zasebna varijabla kauzalno povezana s nekim drugim vjerovanjima (Zrinščak, Črpić, Kušar, 2000.).

Tvrdnja "Imam osjećaj da me Bog čuva" odražava proaktivnu funkciju religijskoga vjerovanja i ulazi u područje dimenzije religijskog iskustva, iskustva kontakta s Bogom. S obzirom na intenzitet religijskog iskustva, riječ je o pozitivnom iskustvu s Bogom, blažeg intenziteta. Smatra se pasivnim tipom religioznog iskustva, u kojem je osoba objekt, i koji se češće pojavljuje od aktivnoga tipa, koji podrazumijeva od-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJEŠTICA...

nos uzajamnosti, osobito na područjima gdje dominira tradicionalni tip religioznosti (Marinović Bobinac, 2000.b).

Tvrđnja "Bojim se Božje kazne" odraz je emocije straha, čija je potencijalna funkcija eksternalna kontrola ponašanja i kognitivnoga funkcioniranja osobe. Tijesno je povezana s osjećajem krivnje zbog neadekvatnih postupaka ili mišljenja. Tvrđnja također ulazi u područje dimenzije religijskog iskustva, a svjedoči o negativnom religijskom iskustvu blažeg intenziteta (bojim se, a ne iskusio sam) i, kao takva, također je indikator tradicionalne religioznosti (Edwards, 1975.; King, 1967.; Marinović Bobinac, 2000.a).

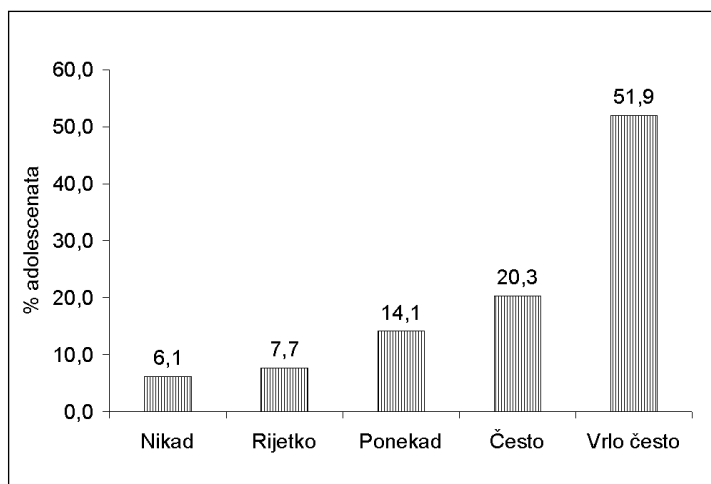
Ideja koju prenosi tvrđnja "Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme" ima funkciju eksternalne podrške u neizvjesnim ili traumatskim životnim situacijama i javlja se kao indikator posljedične dimenzije religioznosti – utjecaja religioznosti na svakodnevni život osobe (Marinović Bobinac, 2000.a).

Tvrđnja "Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu" odražava bitnu značajku "zrele religioznosti", kako to ističe Gordon Allport u svom djelu "Pojedinač i njegova religija" (1950.). Prema Allportovu mišljenju, karakteristika je zrele religioznosti upravo kompleksnost mišljenja o religijsko-egzistencijalnim pitanjima, sa spremnošću na sumnju. Kao takva ulazi u područje intelektualne dimenzije religioznosti, dimenzije znanja (Marinović Bobinac, 2000.).

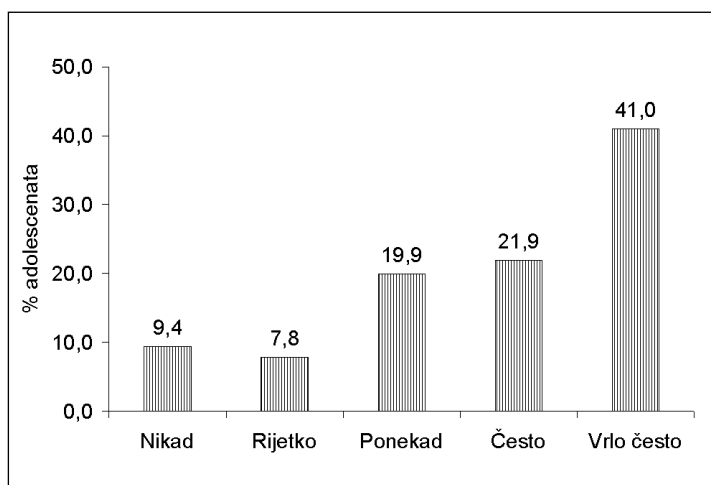
Jasno je da bi ovaj sklop tvrđnji mogao biti proširen dodatnim varijablama koje odražavaju i ponešto drugačije manifestacije religijskoga vjerovanja i stava, no smatramo da ovih pet tvrđnji zajedno mogu poslužiti kao valjana, kratka sumativna mjera, koja pouzdano odražava stupanj religioznosti.

Distribucije učestalosti odgovora na svim česticama

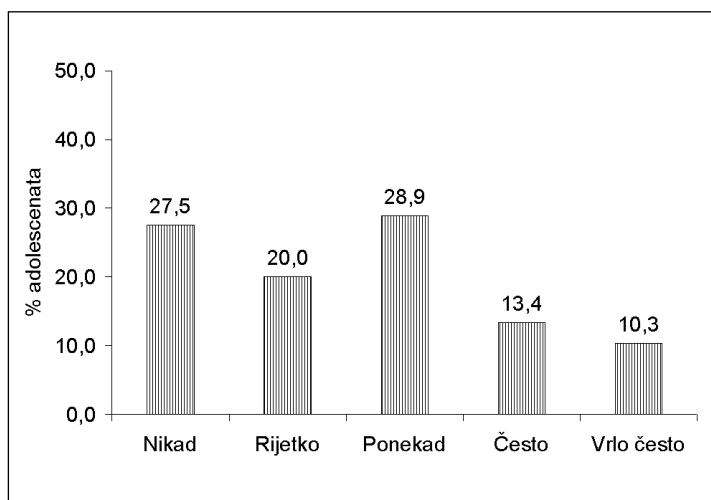
➔ SLIKA 1
Vjerujem u Boga
 $M=4.04$, $sd=1.23$
Kolmogorov-Smirnov
 $Z=18.38$; $p<.001$

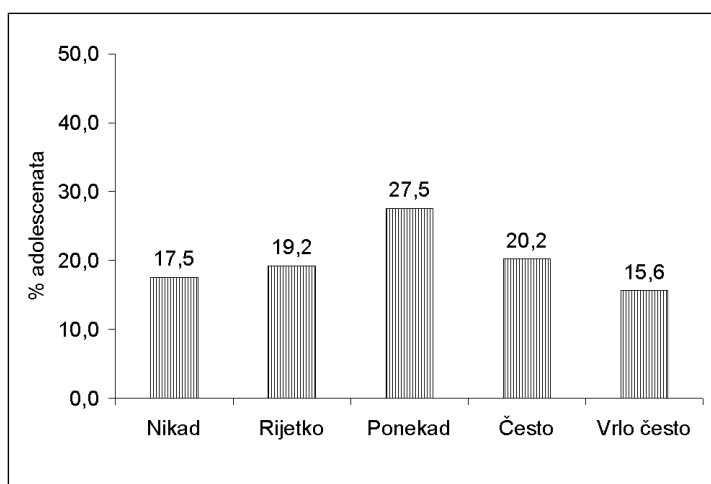
➔ SLIKA 2
 Imam osjećaj
 da me Bog čuva
 $M=3.77$, $sd=1.31$
 Kolmogorov-Smirnov
 $Z=14.40$; $p<.001$

➔ SLIKA 3
 Bojim se Božje kazne
 $M=2.59$, $sd=1.29$
 Kolmogorov-Smirnov
 $Z=10.09$; $p<.001$

➔ SLIKA 4
 Vjera mi pomaže da
 lakše podnosim životne
 teškoće i probleme
 $M=2.97$, $sd=1.31$
 Kolmogorov-Smirnov
 $Z=8.68$; $p<.001$

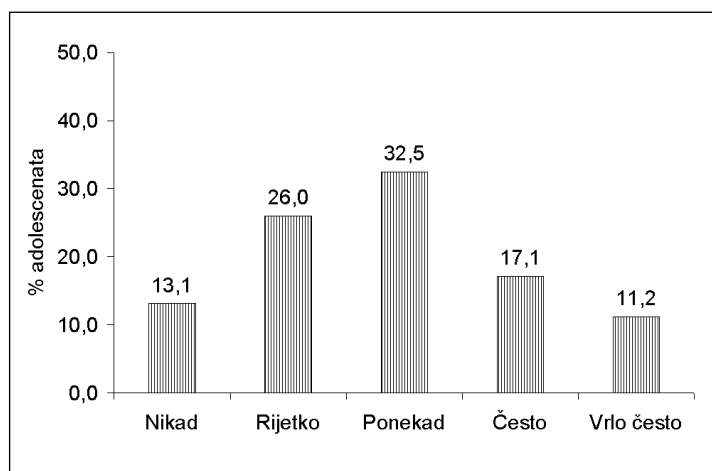

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJEŠTVICA...

➔ SLIKA 5
Puno razmišljam o
vjeri, religiji, Bogu
M=2.87, sd=1.18
Kolmogorov-Smirnov
Z=10.60; p<.001

Raspodjele odgovora na svim se česticama značajno razlikuju od normalne raspodjele, na što upućuje Kolmogorov-Smirnov Z-test. Ove su distribucije rezultata odraz prirode ispitivane pojave. Izrazito su asimetrične distribucije odgovora na česticama "Vjerujem u Boga" i "Imam osjećaj da me Bog čuva", jer većina ispitanika iskazuje visoku razinu takvih stavova. Strah od Božje kazne iskazuje značajno manje ispitanika, dok se distribucije preostalih dviju čestica – "Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme" i "Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu" gotovo približavaju normalnoj raspodjeli.

Analiza unutrašnje konzistencije ljestvice

Provedena je analiza unutrašnje konzistencije iznesenih tvrdnji. U Tablici 1 prikazani su deskriptivni podaci za sve čestice i cijelu ljestvicu, korelacije među česticama, kao i korigirane korelacije svake tvrdnje s ukupnim rezultatom.

Čestice (tvrdnje)	M	SD	Matrica korelacija					r_{it}
			1.	2.	3.	4.	5.	
1. Vjerujem u Boga	4.04	1.23	1.00	.82	.50	.66	.48	.75
2. Imam osjećaj da me Bog čuva	3.77	1.31		1.00	.52	.71	.51	.79
3. Bojim se Božje kazne	2.59	1.29			1.00	.59	.46	.61
4. Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme	2.97	1.31				1.00	.61	.79
5. Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu	2.87	1.18					1.00	.61
Ukupan rezultat, zbroj tvrdnji	16.25	5.15						Cronbach alfa = .88

ⓘ TABLICA 1
Deskriptivni podaci svih varijabli, interkorelacije među česticama i njihove korelacije s ukupnim rezultatom (r_{it})

Koeficijent unutrašnje konzistencije Cronbach alfa iznosi .88, što, uz podatak o prosječnoj korelaciji među česticama koja iznosi .59, svjedoči o visokoj homogenosti ovoga skupa čestica. Korelacije među tvrdnjama kreću se u rasponu od .46 do .82. Najviše su korelacije između tvrdnji "Vjerujem u Bo-

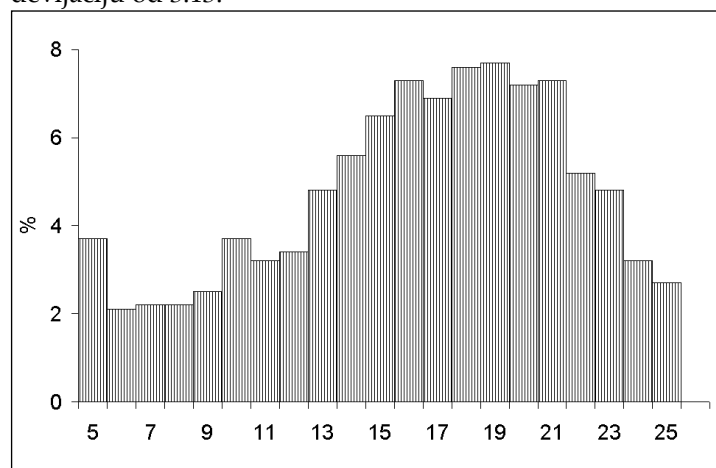
DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

ga", "Imam osjećaj da me Bog čuva" i "Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme" (.82; .66; .71). Visoke korelacije upućuju na semantičku bliskost ovih kognicija. Vjera u Boga u svojoj biti ima, dakle, najizraženije protektivno i podržavajuće značenje, tj. pruža osjećaj eksternalne zaštite i emocionalne podrške. Te tri čestice imaju i više korelacije s ukupnim rezultatom cijele ljestvice od čestica koje odražavaju strah od Božje kazne, odnosno preokupiranost razmišljanjem o vjeri, religiji, Bogu. Unatoč tome, i ove se dvije čestice posve zadovoljavajuće uklapaju u set ispitanih kognicija i sve zajedno čine homogen skup varijabli za ispitivanje srodnoga latentnog konstrukta.

Na osnovi ovih podataka pokazuje se opravdanim tretirati pet čestica kao sumativnu ljestvicu religioznosti. Ukupan rezultat čini neponderirani zbroj procjena na svim česticama. Raspon mogućih rezultata kreće se od 5 do 25, pri čemu viši rezultat odražava veću religioznost. Aritmetička sredina rezultata u ovom uzorku ispitanika iznosi 16.25 uz standardnu devijaciju od 5.15.

➔ SLIKA 6
Distribucija rezultata
na ljestvici religioznosti
(zbroj pet čestica)
 $M=16.25$, $sd=5.15$
Kolmogorov-Smirnov
 $Z=5.5$; $p<.001$

Distribucija ukupnih rezultata negativno je asimetrična. Zastupljene su sve skalne vrijednosti, i to s manje od 10% odgovora.

Provjera valjanosti 1: Odnos ljestvice religioznosti prema već primijenjenim postupcima

U istraživanjima religioznosti u Hrvatskoj primjenjuju se brojni indikatori religijske identifikacije i prakse, među kojima su i procjena vlastita odnosa prema religiji i učestalost odlazaka u crkvu. Od prvog istraživanja religioznosti u zagrebačkoj regiji 1968. godine pa do danas Skala proširene religijske samo-identifikacije primjenjivala se u brojnim istraživanjima kao jedan od prvih indikatora. Ovdje primijenjene dvije mjere

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

upotrijebljene su u većem broju istraživanja i dokazana je njihova konceptualna upotrebljivost (Bahtijarević, 1969., 1975., 1975.a, 1985., 1988., 1991.; Cifrić, 2000.; Dugandžija, 1983., 1989.; Goja, 2000.; Jilek, 2000.; Labus, 2000.; Marinović Bobinac, 2000., 2000.a, 2004.; Marinović Jerolimov, 1988., 1999., 2000., 2001.; Plačko, 1979., 1985., 1989.; Vrcan, 2001.).⁷ Zbog ordinalne razine mjerenja, ove mjere ne omogućuju analiziranje rezultata statističkim postupcima koji zahtijevaju intervalnu razinu mjerenja (to su manje-više svi postupci koji se temelje na Pearsonovu koeficijentu korelacije).

Kategorijalne procjene religijske samoidentifikacije i rezultati na Kratkoj ljestvici religioznosti

Da bi se provjerio odnos ovih dviju mjera religioznosti, provedena je jednosmjerna analiza varijance, pri čemu su kategorije vlastita odnosa prema religiji poslužile kao diskriminirajuća, nezavisna varijabla, a rezultati na novokonstruiranoj ljestvici religioznosti kao zavisna varijabla. Rezultati upućuju na značajne razlike među rezultatima u ispitivanim kategorijama, $F(5,3585) = 350,79$, $p < .01$). Newman-Keulsov *post-hoc* postupak (Tablica 2) svjedoči o vrlo finoj diskriminativnosti nove Kratke ljestvice religioznosti, jer se sve kategorije međusobno statistički značajno razlikuju.

● **TABLICA 2**
Razlike među ispitivanim kategorijama vlastita odnosa prema religiji – Newman-Keuls *post-hoc* postupak

Kada bi te netko pitao o tvom odnosu prema religiji, kamo bi sam sebe svrstao?	M rezultata na KLR u podskupinama koje se značajno razlikuju ($p < .05$)						
	N	1	2	3	4	5	6
6 Nisam religiozan i protivnik sam religije	49	7.7					
5 Nisam religiozan, iako nemam ništa protiv religije	324		10.3				
4 Prema religiji sam ravnodušan	233			12.5			
3 Dosta razmišljam o tome, ali nisam načistu vjerujem li ili ne	645				14.3		
2 Religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči	968					16.9	
1 Uvjeren sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči	1333						19.1

Kategorijalne procjene vlastita prakticiranja religije i rezultati na Kratkoj ljestvici religioznosti

Ispitan je i odnos kategorijalnih procjena prakticiranja religije, tj. odlazanja u crkvu, i rezultata na Kratkoj ljestvici religioznosti. I ova jednosmjerna analiza varijance pokazuje statistički značajne razlike među ispitivanim kategorijama, $F(5, 3585) = 223,66$, $p < .01$. Newman-Keulsov *post-hoc* postupak (Tablica 3) svjedoči o tome da nova Kratka ljestvica religioznosti fino diskriminira i prakticiranje religioznosti, jer se sve ispitane kategorije međusobno statistički značajno razlikuju.

Koliko često ideš u crkvu?	N	M rezultata na KLR u podskupinama koje se značajno razlikuju ($p < .05$)					
		1	2	3	4	5	6
1 Ne idem u crkvu	491	11.7					
2 Idem samo prigodno	723		14.3				
3 Idem samo o većim blagdanima	962			16.4			
4 Idem jednom do dvaput na mjesec	522				17.7		
5 Idem jednom na tjedan	807					19.3	
6 Idem više puta na tjedan	81						20.7

TABLICA 3
 Razlike među ispitivanim kategorijama prakticanja religioznosti – odlasci u crkvu – Newman-Keuls post-hoc postupak

Fino diskriminiranje kategorijalnih procjena opravdava upotrebu Kratke ljestvice religioznosti umjesto često rabljenih kategorijalnih procjena. Primarna prednost nove ljestvice leži u tome što se, za razliku od kategorijalnih procjena, ona može rabiti za sve multivarijatne postupke analiza koje iziskuju kontinuiranu mjernu skalu.

Provjera valjanosti 2: Utjecaj spola i povijesno-kulturnog okruženja na religioznost adolescenata

Da bi mjerni instrument bio valjan, on mora razlikovati specifične uzorke ispitanika. Ovdje su provjerene razlike rezultata ostvarenih na Kratkoj ljestvici religioznosti u uzorcima djevojaka i mladića u dvije kulturno ponešto različite hrvatske regije, Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Veća religioznost djevojaka i žena dokazana je brojnim istraživanjima (prema Miller i Hoffman, 1995.). U skladu s ovim pokazateljima, Kratka ljestvica religioznosti dokazuje svoju valjanost ukoliko razlikuje djevojke i mladiće s obzirom na stupanj religioznosti.

Istodobno je provjereno i postoji li razlika u religioznosti adolescenata u Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Naime, na regionalne razlike u religioznosti upozorili su rezultati nekoliko istraživanja provedenih na području cijele Hrvatske. Prema ovim istraživanjima, najreligiozniji dijelovi jesu istočna Hrvatska i Dalmacija, dok je najmanje religiozno područje Istre i Primorja (Marinović Jerolimov, 2000.b, 2002.; Vrcan, 2001.). U skladu s ovim nalazima, Kratka skala religioznosti dokazuje svoju valjanost ako razlikuje regije s obzirom na stupanj religioznosti.

Kako objasniti činjenicu da unutar istoga društva, tj. jednog (dominantnog i većinskog) nacionalnog i konfesionalnog prostora, postoje regionalne razlike u stupnju religioznosti?

Bez sustavnih i kompleksnih povijesnih, sociokulturnih i antropoloških istraživanja, koja bi uključivala i konfesionalno-religijsku komponentu, nedostaje kompetentna osnovica za objašnjenje i razumijevanje ove pojave. No moguće je, oslanjajući se na rezultate sličnog istraživanja u dvije različite

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

regije (Vrcan, 2001.), na razini interpretativnih hipoteza nave-
sti bar sljedeće:

– ove dvije regije zemljopisno se nalaze na krajnjim su-
protnim granicama Hrvatske (zapad i jugoistok) te su, povije-
sno gledano, politički i kulturno bile uključene u različita zbiva-
nja i procese, pa su u tom smislu bile izložene raznim utjecajima

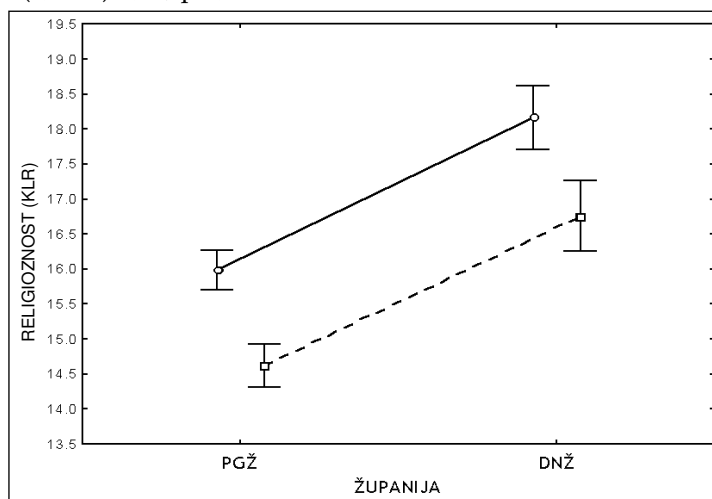
– jedna je regija bila i jest okružena susjednim zemljama
(Slovenija, Italija) iste konfesionalne pripadnosti katoličanstvu,
dok je druga činila zapravo granicu katoličanstva s islamom i
pravoslavljem u neposrednom susjedstvu

– različit stupanj modernizacije (industrializacije i urba-
nizacije) i njegovi različiti društveni učinci povezani su i sa
stupnjem sekularizacije, odnosno desekularizacije.

Ovom u prilog idu i nalazi iz istraživanja provedenog
1998. godine o slabijoj religioznosti u istarskoj regiji u odnosu
na hrvatski prosjek, a na temelju indikatora religijske identi-
fikacije, vjerovanja i prakse (Boneta, 2000.). Autor ovaj nalaz
povezuje sa snažnijim endogenim modernizacijskim procesi-
ma u istarskoj regiji te drugačijom ulogom konfesionalnog u
oblikovanju nacionalnih identiteta.

Provjera pretpostavki o razlikama u religioznosti djevo-
jaka i mladića u spomenute dvije regije provedena je pomoću
dvosmjerne analize varijance, pri čemu su kao nezavisne va-
rijable tretirani spol i regionalna pripadnost, a kao zavisna va-
rijabla tretiran je rezultat na Kratkoj ljestvici religioznosti.
Utvrđeno je da postoji statistički značajan efekt spola na reli-
gioznost, $F(1,3698)=46,28$, $p<.001$, pri čemu su djevojke zna-
čajno religioznije. Također postoji još izraženiji efekt regio-
nalne pripadnosti na religioznost, $F(1,3698)=113,15$, $p<.001$,
pri čemu su mladi u Dubrovačko-neretvanskoj županiji zna-
čajno religiozniji od mladih u Primorsko-goranskoj županiji.
Nije utvrđen značajan interakcijski efekt nezavisnih varijabli,
 $F(1,3698)=,16$; $p=,688$. Ovi se rezultati vide na Slici 7.

➔ SLIKA 7
Prikaz razlika u
prosječnim vrijednosti-
ma i varijabilitetima
rezultata u uzorku
djevojaka i mladića
u Primorsko-goranskoj
i Dubrovačko-neret-
vanskoj županiji

Ovi rezultati dakle, govore u prilog diskriminativnoj valjanosti Kratke ljestvice religioznosti, jer potvrđuju teorijske pretpostavke i dosadašnje znanstvene spoznaje.

ZAKLJUČAK

Suvremene religijske promjene u Hrvatskoj, osobito one utvrđene u tranzicijskom razdoblju, upućuju na potrebu svestranijeg istraživanja ovoga kompleksnog fenomena – i sadržajno i metodologijski. To podrazumijeva i uključivanje novih instrumenata i provjeravanje postojećih. Unapređivanjem kvalitete njihovih metrijskih karakteristika postiže se i veća valjanost rezultata istraživanja.

Naša analiza metrijskih karakteristika ljestvice, usporedba s postojećim postupcima, kao i provjera diskriminativnosti na uzorku djevojaka i mladića iz dviju različitih makro-regija u Hrvatskoj upućuje na zaključak da prikazana "Kratka ljestvica religioznosti" može poslužiti kao praktična, kratka, visoko pouzdana i valjana mjera za istraživanje religioznosti na hrvatskom jezičnom području. Različiti pak stupanj religioznosti među mladima ovih dviju regija upućuje bar na sljedeća dva zaključka: 1) za razumijevanje i utemeljeno objašnjenje utvrđenih razlika potrebna su sustavna i kompleksna povijesna, sociokulturna i antropološka istraživanja koja bi uključivala i konfesionalno-religijsku komponentu i 2) ova razlika, uz upotrebu adekvatnoga šireg sklopa indikatora, može poslužiti za testiranje hipoteze o povezanosti stupnja modernizacije i sekularizacije.

BILJEŠKE

---

¹ Riječ je o istraživanjima *Položaj, svijest i ponašanje mlade generacije Hrvatske* (1985.) i *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj* (1999.) – voditelj projekata bio je dr. sc. Furio Radin.

² Istraživanje "Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu", koje je proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu na području Zagreba i Zagrebačke županije na reprezentativnom uzorku odrasle populacije (705 ispitanika), pokazalo je još jednu zanimljivu činjenicu o dimenziji religijskoga znanja: unatoč visoko deklariranoj religioznosti, velik postotak ispitanika u stvarnosti pokazuje nepoznavanje onoga što prihvaća (Marinović Bobinac, 2000.).

³ Neki socijalno-psihološki i psihološki aspekti religioznosti mogu se naći u radovima Štefice Bahtijarević (1969., 1975., 1985.) i Gorana Milasa (1991.).

⁴ Što nije bez osnove, kada instrumenti osiguraju prikupljene podatke smislene (ili heuristički plodne) za interpretaciju.

⁵ Procjene ispitanika radile su se na cijelom rasponu upotrijebljene ljestvice. Izračunana Spearmanova rang-korelacija između procjena na ovoj čestici ("Vjerujem u Boga") i kategorijalnih procjena na upotrijebljenoj skali religijske samoidentifikacije (koja ispituje stupanj

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

religioznosti u rasponu od "Nisam religiozan i protivnik sam religije" do "Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči") iznosi $\rho = .55$. Ovako visoka korelacija na tako velikom uzorku ispitanika svjedoči o značajnom kovarijabilitetu, odnosno sukladnosti ispitivanih koncepata. Podaci, dakle, potkrepljuju mogućnost da procjene učestalosti doživljaja na tvrdnji "Vjerujem u Boga" ipak valjano odražavaju stupanj religijskog opredjeljenja ispitanika.

⁶ Tzv. *skraćena skala religioznosti* sadržavala je 4 kategorije: vjernik, nepredijeljeni, nereligiozan, ateist.

⁷ Slične skale samoidentifikacije i učestalost posjećivanja crkve rabile su se i rabe se u svim istraživanjima tradicionalne crkvene religioznosti u svijetu i u nas. Nemoguće ih je sve citirati, pa smo, uz već neke navedene, ovdje citirali radove proizašle iz istraživanja Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, gdje se skala u istom obliku iz komparativnih razloga rabi već desetljećima.

LITERATURA

- Allport, G. (1950.), *Individual and his religion*, New York, Macmillan.
- Aračić, P., Črpić, G. i Nikodem, K. (2003.), *Postkomunistički horizonti*, Đakovo, Teologija.
- Bahtijarević, Š. (1969.), *Rasprostranjenost religioznosti na području zagrebačke regije*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Bahtijarević, Š. (1975.), *Religijsko pripadanje*, Zagreb, Narodno sveučilište grada Zagreba, Centar za aktualni politički studij.
- Bahtijarević, Š. (1985.), *Religijska situacija na području zagrebačke regije*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Bahtijarević, Š. (1988.), Integrira li nas religija?, *Sociologija*, 2/3: 285-302.
- Bahtijarević, Š. (1991.), Religija i nacija u svakodnevnom životu. U: M. Lazić (ur.), *Položaj naroda i međunacionalni odnosi u Hrvatskoj* (str. 141-164), Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Bahtijarević, Š. i Vrcan, S. (1975.), *Religiozno ponašanje I*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Boneta, Ž. (2000.), Stabilizacija vjerničke strukture i/ili njihanje klatna – Religioznost u Istri – Prilog socio-religijskoj karti Hrvatske, *Revija za sociologiju*, 3/4: 133-151.
- Cifrić, I. (2000.), Percepcija nekih odnosa crkve i države i uloga crkve i religije u društvu, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), supplement, 227-269.
- Črpić, G. i Kušar, S. (1998.), Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, 4: 513-563.
- Črpić, G. i Rimac, I. (1998.), Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja "Vjera i moral u Hrvatskoj", *Bogoslovska smotra*, 68 (4): 483-511.
- Črpić, G. i Valković, M. (2000.), Moral u Hrvatskoj u sociologijskoj perspektivi, *Bogoslovska smotra*, 70 (1): 1-63.
- Dugandžija, N. (1983.), *Religija i nacija*, Zagreb, Centar za kulturnu djelatnost.
- Dugandžija, N. (1989.), *Kriza i religija*, Zagreb, Školske novine.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

Edwards, K. J. (1977.), *Religious Experience as a Factor of Self-concept and Inter-personal Behaviour*. Lamirade: Biola University, California.

Glock, C. Y. (1962.), *Study of Religious Commitment*, Berkley: Survey Research Center, University of California.

Glock, C. Y. & Stark, W. (1969.), *Religion and Society in Tension*, Chicago, Rand McNally.

Goja, J. (2000.), Neki aspekti religioznosti hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine, *Politička misao*, 1: 148-159.

Hay, D. (1979.), Religious Experience Among a Group of Post-graduate Students, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 19 (2): 164-182.

Hill, P. C. & Hood, R. W., Jr. (ur.) (1999.), *Measures of religiosity*, Birmingham, AL, Religious Education Press.

Jilek, M. (2000.), Višerazinska analiza vrednota, *Sociologija sela*, 1/2, (147/148), supplement: 205-215.

King, M. (1967.), Measuring the Religious Variable: a Proposed Dimension, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 6: 173-190.

Labus, M. (2000.), Vrijednosne orijentacije u hrvatskom društvu, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), supplement: 169-203.

Leutar, Z. (2001.), Religioznost obitelji u Hrvatskoj, Austriji i Poljskoj, *Bogoslovska smotra*, 71 (1): 85-107.

Mandarić, V. (2000.), *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, *Studija 3*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Marinović Bobinac, A. (2000.), Dimenzija religijskog znanja, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), suppl.: 81-94.

Marinović Bobinac, A. (2000.a), Posljedična dimenzija religioznosti, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), suppl.: 111-124.

Marinović Bobinac, A. (2000.b), Dimenzija religioznog iskustva, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), suppl.: 95-110.

Marinović Bobinac, A. (2004.), Dimension of Religious Knowledge among Adult Population in Croatia. U: D. Marinović Jerolimov, S. Zrinščak i I. Borowik (ur.), *Religion and Patterns of Social Transformation* (str. 187-206). Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Marinović, D. (1988.), Mladi i religija. U: F. Radin (ur.), *Fragmenti o mladine* (str. 183-198). Zagreb, RZ RK SSOH i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Marinović Jerolimov, D. (1993.), Nereligioznost u Hrvatskoj 1968-1990. U: Š. Bahtijarević (ur.), *Prilozi izučavanju nereligioznosti i ateizma 2* (str. 87-136.). Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Marinović Jerolimov, D. (1995.), Višedimenzionalni pristup u istraživanju religioznosti: Smjernice za istraživanja u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 20: 837-852.

Marinović Jerolimov, D. (1999.), Religijske promjene u Hrvatskoj od 1989. do 1996. godine. U: I. Grubišić i S. Zrinščak (ur.), *Religija i integracija* (str. 187-203). Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Marinović Jerolimov, D. (2000.), Religijske promjene u tranzicijskim uvjetima u Hrvatskoj: promjene u dimenzijama religijske identifikacije i prakse, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), suppl.: 43-80.

Marinović Jerolimov, D. (2000.a), Religijske vrijednosti u Hrvatskoj, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148), suppl.: 125-138.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJEŠTICA...

Marinović Jerolimov, D. (2000.b), *Komparativna analiza društvenih obilježja religioznosti i nereligioznosti*, Disertacija.

Marinović Jerolimov, D. (2001.), Religious Changes in Croatia: Some empirical Data from 1972, 1982 and 1999 in the Zagreb Region. U: I. Borowik, M. Tomka (ur.), *Religion and Social Change in Post-Communist Europe* (str. 163-180), Krakow, Zakład Wydawniczy "Nomos".

Marinović Jerolimov, D. (2002.), Religioznost, nereligioznost i neke vrijednosti mladih. U: V. Ilišin i F. Radin (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija* (str. 79-124), Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Milas, G. (1991.), Religioznost u prostoru konativnih dimenzija ličnosti. U: Š. Bahtijarević (ur.), *Prilozi izučavanju nereligioznosti i ateizma* (str. 195-210), Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Miller, A. S., Hoffman, J. P. (1995.), Risk and religion: An explanation of gender differences in religiosity, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43: 63-75.

Plačko, Lj. (1979.), *Religija i tradicionalni svijet urbanog i agrarnog suvremenog društva*, Zagreb, Centar za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Plačko, Lj. (1985.), *Djelovanje crkve i prihvaćanje religijsko-crkvene doktrine*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Plačko, Lj. (1989.), *Religija i odgoj*, Zagreb, Školske novine.

Vrcan, S. (1986.), Omladina osamdesetih godina, religija i crkva. U: F. Radin (ur.), *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije*, Zagreb, Beograd, CIDID i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Vrcan, S. (1990.), Omladina, religija, crkva. U: V. Ilišin, F. Radin, H. Štimac, S. Vrcan, *Ogledi o omladini osamdesetih* (str. 111-150), Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Vrcan, S. (2001.), *Vjera u vrtložima tranzicije*, Split, Dalmatinska akcija.

Wuthnow, R. (ur.) (1979.), *The Religious Dimension*, New York, Academic Press.

Zrinščak, S., Črpić, G., Kušar, S. (2000.), Vjerovanje i religioznost, *Bogoslovska smotra*, 70 (2): 233-235.

A Short Scale of Religiousness: Validation on a Sample of Adolescents

Petar BEZINOVIĆ, Ankica MARINOVIĆ BOBINAC,
Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV
Institute for Social Research, Zagreb

Although there have been many examples of sociological research of religiousness and unreligiousness in Croatia conducted since the late 1960s, religiousness as a psychological phenomenon in Croatian circumstances has not been particularly explored. As a result, there is not much

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJESTVICA...

data in such research about the developmental aspects of religiousness on the level of the individual, nor about the connection with other personality traits and individual behaviour. Furthermore, in research carried out in Croatia, psychometric characteristics of the instruments used are mostly unknown, thus making the authors rely on the obvious validity of the applied procedure. In this paper the authors present the procedure of developing a short scale of religiousness (KLR). The scale consists of five statements with the help of which somewhat different aspects of religious cognition are examined. Validation of the scale has been carried out on a sample of 3678 adolescents aged 15 to 19 - students of all secondary schools in the Primorsko-Goranska and Dubrovačko-Neretvanska counties. Internal consistency of the scale is .88. Its validity has been checked by comparison with the existing procedures and by determining the scale's discriminativeness on specific subsamples. With regard to its characteristics, this scale can be used as a reliable and valid indicator of religiousness in Croatian language circumstances.

Kleine Religiositätsskala – Validierung anhand einer Umfrage unter Jugendlichen

Petar BEZINOVIĆ, Ankica MARINOVIĆ BOBINAC,
Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV
Institut für Gesellschaftsforschung, Zagreb

Trotz der zahlreichen soziologischen Untersuchungen zur Religiosität, die seit Ende der 60er-Jahre in Kroatien durchgeführt wurden, ist dieses psychologische Phänomen in den hiesigen Verhältnissen relativ wenig durchleuchtet worden, sodass zu seinen Entwicklungsaspekten auf individueller Ebene sowie zu seiner Verbundenheit mit anderen Persönlichkeitsmerkmalen und Verhaltensweisen des Einzelnen in der kroatischen Forschung nicht viele Angaben vorliegen. Zudem ist auffallend, dass in den hierzulande durchgeführten Untersuchungen die psychometrischen Charakteristiken der eingesetzten Instrumente meist unbekannt sind und die Autoren sich überwiegend auf die offensichtliche Gültigkeit der angewandten Verfahren verlassen. In diesem Artikel wird dargestellt, wie die Kleine Religiositätsskala entwickelt wurde. Diese umfasst fünf Behauptungen, anhand deren verschiedene Aspekte religiöser Erkenntnis hinterfragt werden sollen. Die Validierung dieser Skala wurde unter 3678 Adoleszenten im Alter von 15 bis 19 Jahren durchgeführt, den Schülern sämtlicher Mittelschulen in den Gespanschaften Primorje-Gorski Kotar und Dubrovnik-Neretva. Die innere Konsistenz der Skala beträgt .88. Durch Vergleich mit bereits

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 1-2 (75-76),
STR. 135-153

BEZINOVIĆ, P.,
MARINOVIĆ BOBINAC, A.,
MARINOVIĆ JEROLIMOV,
D.: KRATKA LJEŠTICA...

bestehenden Verfahren sowie durch Ermittlung ihrer diskriminativen Eigenschaften innerhalb spezifischer Untergruppen von Befragten wurde die Religiositätsskala auf ihre Gültigkeit hin geprüft. Wie sich zeigte, kann diese Skala dank ihrer Merkmale als verlässlicher und gültiger Indikator von Religiosität im kroatischen Sprachraum angewandt werden.